

*Акоп'яню Н. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу**Національного технічного університету**«Харківський політехнічний інститут»*

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ ВИДОБУТКУ НАФТИ Й ГАЗУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичних особливостей перекладу англomовних термінів у галузі видобутку нафти й газу українською мовою. Метою дослідження є аналіз лексичних особливостей, які виникають при перекладі англomовних текстів у галузі видобутку нафти й газу українською мовою, і виокремлення основних лексичних перекладацьких трансформацій, які застосовуються при перекладі термінології в текстах цієї галузі.

У роботі неоднозначність термінів і відсутність перекладацьких відповідників для них визначено як основні причини лексичних труднощів. У результаті дослідження виявлено найбільш уживані способи перекладу лексичних одиниць, серед яких переважають транскрибування, транслітерування та калькування. Визначено, що фірмові назви мають потужний семантичний потенціал для формування терміносистеми в цій галузі. З'ясовано, що назви нафтогазових приладів і процесів, фізичних реалій ввійшли до складу досліджуваної термінології через посередництво різних мов, зокрема латинської, грецької та німецької. Також проаналізовано лексичні трансформації, які застосовані при перекладі англomовних текстів у галузі видобутку нафти й газу українською мовою, і визначено конкретизацію найбільш поширеною перекладацькою лексичною трансформацією.

У дослідженні виявлено, що дискурс сфери видобутку нафти й газу в потенціалі має як слова, що притаманні будь-якому науково-технічному дискурсу, так і вузько вживану термінологічну лексику на позначення специфічних фахових понять. Перекладацькі трансформації задля адекватності еквівалента здебільшого стосуються звуження поняття, тобто конкретизації, яка досягається за допомогою описових зворотів на позначення процесів чи понять, притаманних цій галузі. За результатами дослідження констатуємо, що в термінологічному словнику цієї галузі спостерігаються процеси синонімії, омонімії, полісемії, а також метафоричного перенесення, що можуть додавати труднощів при перекладі галузевих термінів. Однак існують фахові українські термінологічні словники, де, за нашими висновками, еквіваленти представлені саме за допомогою уточнень через пояснювальні слова, вирази й навіть речення, що полегшує роботу як фахівців, так і перекладачів у галузі видобутку нафти й газу.

Ключові слова: переклад, перекладацькі лексичні трансформації, конкретизація, калькування, транскрипційний переклад, транслітераційний переклад, синонімія, омонімія, полісемія.

Постановка проблеми. Сьогодні швидке зростання різноманітних технологій, притаманне сучасному суспільству,

детермінує вдосконалення різних сфер промисловості. Такі процеси призводять до розширення словників спеціальної лексики та ведуть фахівців до розуміння важливості цих одиниць мовлення в процесі галузевої комунікації. Сьогодні Україна як незалежна держава ставить пріоритети на розвиток певних галузей своєї промисловості. Серед таких однією з головних індустріальних сфер є видобуток нафти й газу, де український уряд намагається створювати умови для залучення іноземних інвестицій, а також розвивати та підтримувати ефективно використання міжнародного науково-технічного потенціалу цієї промисловості. Результатом таких намагань є міжнародна комунікація українських представників промисловості із зарубіжними партнерами, що потребує фахового перекладу спеціальної лексики у сфері видобутку нафти й газу. Саме тому фокусом нашого інтересу і є англomовна термінологія галузі видобутку нафти й газу, що являє собою сукупність мовних одиниць на позначення об'єктів і явищ, характерних як власне для нафтогазової, так і для сфери технічного знання, що потрібне для їх видобутку, а також будівництва, експлуатації та ремонту нафтогазопроводів. Однак термінологічні особливості такої лексики як особливого словника в нафтогазовій галузі є маловивченими, хоча в декількох дослідницьких працях і висловлюється розуміння необхідності їх якісного гармонізування (М. Гінзбург, С. Дорошенко, Г. Малик, В. Осадчук, Н. Терських, О. Царук), що могло б допомагати фаховому перекладачеві в його діяльності.

Цим пояснюється *актуальність* представленого дослідження, що зумовлена загальною спрямованістю сучасних розвідок на аналіз терміносистем різноструктурних мов, особливостей формування терміносистеми нафтогазової галузі й подальшого впорядкування системи нафтогазових термінів. Актуальним також нам вважається той факт, що й проблема перекладу української нафтогазової термінології чітко не сформульована сьогодні, у зв'язку з чим виникає необхідність цілісного аналізу цієї галузевої лексики та потреба вивчення наявних класифікацій цих термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що подібного роду дослідження вимагають розгляду з багатьох аспектів. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять роботи, присвячені вивченню семантики терміна. Виникнення термінів і входження в галузевий словник, періоди формальної й семантичної асиміляції та подальше функціонування в мові-реципієнті призводить до того, що термінологія розглядається як важливий складник будь-якої сучасної мови.

Про це свідчать лінгвістичні розвідки вітчизняних (С.В. Гринев-Гриневич, М.С. Зарицький, В.М. Лейчик, Т.С. Пристайко, Л.О. Симоненко) та зарубіжних (М. Кабре, Х. Кокерт, Ф. Стерз, Р. Теммерман) учених. Поліфункціональність цих лексичних одиниць, їх переходи від одного лексичного класу до іншого, різноманітність внутрішньо- й зовнішньомовних характеристик термінів спонукають лінгвістів займатися ще однією проблемою – проблемою класифікації термінів, що завжди посідала значне місце в лінгвістичних дослідженнях, якими займалися такі дослідники, як, наприклад, Г.Й. Винокур, С.В. Гринев, В.М. Жирмунський, З.І. Комарова, В.М. Лейчик, О.О. Реформатський, А.Д. Хаютін та інші.

Метою дослідження є визначення засобів передачі термінологічності професійної лексики та пошуки шляхів адекватного перекладу українською мовою їх лексичних особливостей задля збереження адекватності тексту в галузі видобутку нафти й газу.

Об'єктом вивчення є термінологічна лексика, що вживається в галузі видобутку нафти й газу, а **предметом** дослідження є лексичні труднощі передачі цієї лексики українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Оскільки терміни виражають поняття, що властиві лише конкретній галузі науки й техніки, у нашому випадку це галузь видобутку нафти й газу, то головними причинами виникнення лексичних труднощів при перекладі професійних слів цієї сфери, на наш погляд, можуть бути дві: неоднозначність терміна та відсутність перекладацьких відповідників якихось із них. Саме на це ми й будемо звертати увагу, а також розглядати ті способи перекладу, що застосовані щодо адекватності фахового перекладу для передачі професійно значущої інформації у сфері видобутку нафти й газу [1; 2; 3].

Зрозуміло, що, як і в технічних текстах будь-якої науково-технічної галузі, у сфері видобутку нафти й газу знаходимо велику кількість загальнонаукових термінів.

Приклад № 1

Commissioning is the overall process of bringing a new or modified facility into service. Its prime purpose is to ensure that the facilities function as per design. The commissioning phase involves final system checks, initial start-up, system stabilization and performance testing [4, с. 30].

Задача в експлуатацію являє собою **загальну процедуру введення в експлуатацію** нового або вдосконаленого об'єкта. Метою цих робіт є забезпечення **функціонування об'єктів згідно з технічним проєктом**. Етап задачі в експлуатацію включає **перевірку працездатності систем, пусконаладжувальні роботи, стабілізацію роботи систем та експлуатаційні випробування**.

У цьому прикладі знаходимо такі нейтральні для англійської мови загалом і для науково-технічного стилю зокрема слова та словосполучення, як *commissioning, the overall process modified facility, the facilities function, design, the commissioning phase, system checks, initial start-up, system stabilization, performance testing*, що не викликають ніяких труднощів для перекладу цього тексту українською мовою.

Однак, чим більше технічний текст стає детальним і якщо в його інтенції є мета ввести реципієнта в специфіку нафтогазової справи, тим більше уточнень мають його термінологічні одиниці при їх перекладі українською мовою.

Так, наприклад, синоніми, що можуть бути вживані в багатьох інших промислово-технічних галузях, такі як *blanket* – гео-

логічний пласт, у якому знаходяться покриття, захисний шар; *casing* – коробка, футляр; *drawdown* – згортання; *deposit* – родовище, відкладення; *exhausted* – виснажена площа; *layer* – шар, пласт, прошарок; *modifier* – модифікатор; *outage* – простій, перерва в роботі й ще багато інших, у сфері нафто-газовидобування вже потребують звуження значення й саме в таких випадках набувають іншого, вузько специфічного, значення при перекладі: *blanket* – уже не просто покриття, а *пласт*, у якому знаходяться заклади нафти чи газу; *casing* – це не просто коробка, футляр, а *обсадна труба, колона*, що кріпиться цими обсадними трубами; *deposit* – *наліт, осад* від речовини в трубах; *drawdown* виявляється *перепадом тиску*, який створюється при відборі рідини з пласта або під час руху рідини до свердловини, це – *зниження тиску в пласті*; *exhausted* є *зоною припливу в нафтовій свердловині*; *layer* виявляється *нашаруванням породи*, де накопичується газ; *modifier* має розумітися як *збільшення темпів відбирання*, повноти вилучення нафти або газу, коли в пласт штучно вводять енергію, а от *outage* – це вже не зовсім перерва в роботі, а *втрата нафти або нафтопродуктів при транспортуванні* [5].

Для ілюстрації наведемо приклад: Tanker Loading Unit (TLU). The tanker loading unit (TLU) acts as a single point mooring and is located 4.8 km offshore in Aniva Bay at a depth of 30 m. Oil from the oil storage tanks is supplied to the TLU via an offshore pipeline. The TLU consists of a tower fitted with a mooring yoke which connects to the oil loading arm with hawsers [4, с. 28]. Пристрій для наповнення резервуарів (ПНР). Пристрій для наповнення резервуарів (ПНР) установлено в затоці Аніва за 4,8 кілометра від берега на глибині 30 метрів, використовується він як одноточечна швартовка. Нафта з резервуарів для зберігання подається на причальний нафтопромисловий трубопровід. ПНР складається з вежі, яка підходить до швартової траверси й під'єднана до нафтоналивного рукава швартовними тросами.

Основна маса термінів, що належать до сфери видобутку нафти й газу, перекладена за допомогою прийому *конкретизації*, тобто уточнення значення слова-терміна, як у прикладах: *Pressure Swing Adsorption (PSA) technology* – технологія адсорбції коливань тиску (PSA); *pressure transient* – несталий тиск, *offshore pipeline* – причальний нафтопромисловий трубопровід, *initial start-up* – пусконаладжувальні роботи, або, навпаки, за допомогою *розширення* значення слова-терміна за рахунок описових зворотів (*feasibility studies* – техніко-економічне обґрунтування коефіцієнта вилучення нафти чи газу, чи *reservoir surveillance* – контроль параметрів пласту).

Назви приладів і процесів, хімічних елементів, газів, мінералів, фізичних реалій увійшли до складу досліджуваної термінології через посередництво різних мов. С. Дорошенко наводить приклади термінів у нафтогазово-промисловій галузі *латинського* (*адсорбція* = ad – до, в + sorbere – поглинати, усмоктувати; *корозія* = *corrosion* – роз'їдання; *парафін* = мало + affinis – суміжний), *грецького* (*антиклиналь* = anti – префікс, що означає протилежність + klino – нахил; *ангідрид* = an – префікс, що означає заперечення + hidor – вода; *озокерит* = ozo – пахну і keros – віск; *манометр* = manos – нещільний, рідкий + metreo – вимірюю; *барограф* = baros – тягар, вантаж + grapho – пишу), *німецького* (*фланець* = Flansch – з'єднувальна частина арматури, труб, резервуарів, валів тощо, що забезпечує герметичність і (або) міцність з'єднання; *кern* = Kern – серцевина, стрижень, а саме циліндричний стовпчик гірської породи, який добува-

ється при бурінні свердловини; *муфта* = Muffe – пристрій для поздовжнього з'єднання циліндричних частин машин (наприклад, валів) або труб, канатів, кабелів тощо), *французького* (*монтаж* = montage, букв. – підйом, підймання – установлення виробу чи його складових частин на місці застосування; *ізолятор* = isolation – відділення, роз'єднання – засіб, матеріал (переважно діелектрик) для уникнення утворення електричного контакту між частинами електричного устаткування, що перебувають під різними електричними потенціалами; *манжета* = manchette < manche – рукав – ущільнювальна або ізолювальна деталь машини, трубопроводу у формі шкіряного або гумового кільця, що перешкоджає перетіканню (витіканню) рідини чи газу з однієї порожнини в іншу чи в зовнішнє середовище), *англійського* (*газгольдер* = gasholder < gas – газ + holder – тримач – стаціонарна сталевая споруда для приймання, зберігання й подавання газу в газопроводи; *танкер* = tanker < tank – бак, цистерна – судно для перевезення рідких вантажів (нафти) без тари в спеціальних резервуарах – танках; *крекінг* = cracking < crack – розщеплювати – перероблення нафти та її фракцій для одержання моторних палив і сировини для хімічної промисловості; *вайтспірит* = white spirit – суміш рідких вуглеводнів, що одержують за допомогою прямого переганяння нафти; *барель* = barrel, букв. – бочка – одиниця об'єму сипких речовин і рідин (нафти) у США та Великобританії) походження [6, с. 30–33].

Дослідивши назви хімічних елементів, мінералів, речовин і газів, можемо навести приклади *транскрипційного та транслітераційного їх перекладу*: *anchor* / анкер, *adsorbent* / адсорбент, *beidelite* / бейделіт, *benzol* / бензол, *butane* / бутан, *flysh* / фліш (геол.), *glycol* / гліколь, *hydrocracking* / гідрокрекінг, *kainite* / кайніт (мінер.), *kaoline* / каолін тощо, а серед найменувань приладів і процесів знаходимо такі приклади цього ж виду перекладу: *aerometer* / аерометр, *anchoring* / анкерування, *betatron* / бетатрон, *binocular* / бінокляр, *capnometry* / капнометрія, *centrifuge* / центрифуга, *isotropism* / ізотропізм, *orogenesis* / орогенез, якщо з хімічними елементами, мінералами, речовинами та газами все зрозуміло, оскільки вони є міжгалузевими термінами, то всі задіяні в галузі фахівці мають знати, що *капнометрія* – це замір щільності диму у свердловині, *анкер* – зв'язувальний болт, *аерометр* – прилад для визначення газів, а *орогенез* – це процес гороутворення [5]. Констатуємо, що такий лексичний прийом перекладу, як *калькування*, також представлений дуже широко: *bipolar* / біполярний, *centroclinal* / центрально-клінальний, *coregraph* / кернова ортограма, *divalent* / двовалентний, *hydrocutter* / гідрорізак, *semisolid* / напівтвердий.

Знаходимо багато термінів, які мають примітку «фірмові назви», оскільки для впровадження сучасних підходів до організації та функціонування системи управління галуззю ці терміни мають відповідати міжнародним стандартам ISO 9001, ISO 14001 та OHSAS 18001 [7]. Як ілюстрації надаємо декілька прикладів:

- *Brinefoam* / фірм. назв. агент-спінювач для буріння з очищенням вибою газоподібними агентами, *Brine Saver* / фірм. назв.

нафторозчинний знижувач водовіддачі для високомінералізованих бурових розчинів, *Brine-S* / фірм. назв. полімер-лігносульфонатний комплекс (знижувач водовіддачі для безглинистих бурових розчинів);

- *Claymaster* / фірм. назв. двоступеневий гідроциклон для вилучення рідини та колоїдних частинок з обважених бурових розчинів, *Clay Stabilizer L42* / фірм. назв. розчин солей цирконію, що захищає вибурені частинки від диспергування;

- *Dick's Mud Seal* / фірм. назв. дрібно порізаний папір (нейтральний наповнювач для ліквідації поглинання бурового розчину);

- *J-10* / фірм. назв. деемульгатор, що розчиняється в нафті й газі, *J-104* / фірм. назв. природна смола, загущувач і знижувач водовіддачі бурових розчинів, *J-Type Acid* / фірм. назв. соляна кислота з домішкою ПАВ [5].

Як бачимо, усі ці фірмові, тобто закріплені міжнародними стандартами, назви використовуються на позначення спеціальних препаратів для виконання різноманітних процедур з видобутку нафтопродуктів і їх обробки й у перекладі еквівалентність зберігається завдяки описовому прийому та уточненню змісту поняття.

Висновки. Як висновок зазначимо, що дискурс сфери видобутку нафти й газу в потенціалі має як слова, що притаманні будь-якому науково-технічному дискурсу, так і вузько вживану термінологічну лексику на позначення специфічних фахових понять. Перекладацькі трансформації задля адекватності еквівалента здебільшого стосуються звуження поняття, тобто конкретизації, яка досягається за допомогою описових зворотів на позначення процесів чи понять, притаманних цій галузі. У термінологічному словнику цієї галузі спостерігаються процеси синонімії, омонімії, полісемії, а також метафоричного перенесення, що можуть додавати труднощі при перекладі галузевих термінів. Однак існують фахові українські термінологічні словники, де, за нашими висновками, еквіваленти представлені саме за допомогою уточнень через пояснювальні слова, вирази та навіть речення, що полегшує роботу як фахівців, так і перекладачів у галузі видобутку нафти й газу.

Література:

1. Гречина Л.Б. До проблем лексичних труднощів перекладу науково-технічної літератури. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. № 57. С. 166–169.
2. Микитюк О. До проблеми розвитку української термолексики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 453. С. 32–38.
3. Пустоварова О.О. Особливості технічного перекладу текстів наукового та ділового стилю. Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти. Монреаль : ЦСП «НБК» ; Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 132–134.
4. «Сахалин-2» глазами переводчика / составитель: С.Д. Трефилова. Москва : «Сахалин Энерджи Инвестмент Компани Лтд.», НОЦ «Школа Китайгородской», 2009. 100 с.
5. Яремійчук Р., Середницький Л., Осінчук З. Англо-український нафтогазовий словник. Київ : Українська книга, 1998. 544 с.
6. Дорощенко С. Українська термінологія нафтогазової промисловості: становлення і розвиток : монографія. Полтава : Видавництво Полтавського національного технічного університету імені Ю. Кондратюка, 2013. 138 с.
7. Standardization and related activities. General vocabulary : ISO / IEC Guide 2: 2004. Edition 8. 2016. 60 с. URL: <https://www.iso.org/standard/39976.html>.

Akopiants N. Lexical peculiarities of translation English terms in the field of oil and gas extraction into Ukrainian

Summary. The article is devoted to the research of lexical peculiarities of translation of English terms in the field of oil and gas production into Ukrainian. The purpose of this study is to analyze the lexical features that arise during the translation of English texts in the field of oil and gas into Ukrainian and highlight the main lexical translation transformations used in translating terminology in texts in this field.

The ambiguity of the term and the lack of translation equivalents for them are identified as the main causes of lexical difficulties. The study revealed the most commonly used methods of translating lexical items, among which transcription, transliteration and loan translation. It is determined that brand names have a powerful semantic potential for the formation of a terminological system in this area. It was mentioned that the names of oil and gas devices and processes, physical realities became part of the studied terminology being derived from various languages, including Latin, Greek and German. The lexical transformations used in the translation of English-language texts in the field of oil and gas production into Ukrainian were also analyzed, and concretization was spec-

ified as the most common translation lexical transformation.

The study reveals that the discourse of oil and gas industry in its potential has both words inherent in any scientific and technical discourse, and narrowly used terminological vocabulary to denote specific professional concepts. Translation transformations mostly include narrowing of the concept, that is the concretization that is achieved with the help of descriptive references to the designation of processes or concepts inherent for the field. According to the results of the study, it is stated that in the terminological vocabulary of this field there are processes of synonymy, homonymy, polysemy, as well as metaphorical transference, which can add difficulties in translating industry terms. However, there are professional Ukrainian terminological dictionaries, where, according to our conclusions, the equivalents are presented with the help of clarifications, explanatory words, expressions and even sentences, which facilitates the work of both specialists and translators in the field of oil and gas.

Key words: translation, translation lexical transformations, concretization, loan translation, transcriptional translation, transliteration translation, synonymy, homonymy, polysemy.